

اقتصاد مقاومتی، مولفه ها و راهکارها، راهبردهای کوتاه مدت و بلند مدت

فرهاد کیانی فلاورجانی

عضو اتاق فکر شورای پدافند غیرعامل استانداری هرمزگان - دانشگاه صنعتی مالک اشتر -
مجتمع دانشگاهی مواد و فناوری های ساخت پژوهشکده هرمزگان (نویسنده مسئول)

Aerospace_۶۲@yahoo.com

خلاصه

اقتصاد مقاومتی اصطلاحی است که در سال ۱۳۸۹ اولین بار از سوی مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از کارآفرینان کشور مطرح شد و پس از آن نیز در سخنرانی های متعددی مورد تأیید ایشان قرار گرفت. اقتصاد مقاومتی در حقیقت اقتصادی را ترسیم میکند که توانایی مقابله با شوکهای وارد شده بر اقتصاد را دارد. چنین اقتصادی باید قابلیت انعطاف در شرایط مختلف و توانایی عبور از بحران را داشته باشد. برای دستیابی به چنین اقتصادی لازم است نگاه بلندمدت به سیاست های اقتصادی وجود داشته باشد و زیرساختهای اقتصاد به گونه ای طراحی شود تا چارچوب کلی اقتصاد در برابر انواع ناملایمات تقویت گردد. همچنین باید با توجه به شرایط جاری اقتصاد کشور و تحریم های بین المللی تحمیل شده، سیاست های خاص و گاهی متفاوت از شرایط عادی اتخاذ گردد. در این صورت اقتصاد مقاومتی در یک بازه زمانی کوتاه مدت نیز قابل تعریف است که به منظور عبور از شرایط بحران کوتاه مدت طراحی شده است. در مجموع می توان گفت اقتصاد مقاومتی را نمی توان صرفاً مقاومت اقتصادی دانست، بلکه ایجاد امنیت و ثبات در اقتصاد و عدم تزلزل در برابر شوک های خارجی اقتصادی یا همان استقلال اقتصادی از شاخصه های بارز اقتصاد مقاومتی است. دشمن در طول چند دهه ی اخیر، تمام ابزارهای مبارزه با جمهوری اسلامی را امتحان کرده است، اما ابزاری که همیشه در کنار ابزارهای دیگر بوده مبارزه ی اقتصادی است که امروز تبدیل به ابزار دشمن شده است. ضعف اقتصاد ایران در وابستگی به اقتصاد تک محصولی نفت راه حل تحریم نفتی را پیش پای غرب قرار می دهد. نفت که می توانست ابزار فشار ما بر غرب باشد امروز ابزار فشار غرب بر اقتصاد ایران شده است. اقتصاد مقاومتی به دنبال یافتن راهی برای خروج از این وضعیت است. اقتصاد مقاومتی مختص زمان تحریم و جنگ نیست، بلکه یک چشم انداز بلندمدت پیش روی اقتصاد ایران است. اقتصاد مقاومتی به معنای ریاضت اقتصادی نیست، بلکه مفهوم شکوفایی اقتصاد و رفع مشکلات موجود در زیربخش های اقتصادی برای جلوگیری از امتیازدهی به دشمنان و بهبود سطح رفاه عموم مردم است. حوزه ی فعالیت اقتصاد مقاومتی را می توان به دو بخش داخلی و خارجی تقسیم بندی نمود، زیرا هر قدر که اقتصاد ایران در برابر تحریم ها نیاز به مقاومت دارد، در داخل نیز در مقابل مفسدان اقتصادی و سیاسی و رانت خواران نیاز به اصلاح امور اقتصادی سیاسی دارد.

کلمات کلیدی: بیانات مقام معظم رهبری، اقتصاد مقاومتی، راهکارها، مولفه ها

۱. مقدمه

با توجه به مضمون سند چشم انداز کشور، جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۴ رتبه اول منطقه به لحاظ اقتصادی، علمی و فناوری خواهد بود. از سوی دیگر تضعیف اقتصاد ایران به عنوان هدف اول کشورهای غربی جهت نیل به اهدافشان تعیین شده است. در این شرایط، مقام معظم رهبری ایده و مفهوم "اقتصاد مقاومتی" را به عنوان برنامه و راهکار مقابله با این تهدیدات و پیشبرد کشور به سوی اهداف بلند مدت مذکور در سند چشم انداز معرفی گردید. اقتصاد مقاومتی الگویی اقتصادی است که برای یک ملت حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می کند. با تشدید فشارها و تحریم های کشورهای غربی علیه کشورمان، مهمترین مسئله پیش رو، مسئله تأمین منابع مالی مورد نیاز کشور خواهد

بود. برای تأمین نیازهای مالی اقتصاد کشور، راهکارهایی همچون افزایش دریافتی های مالیاتی، تأکید بر اصلاح الگوی مصرف، اجرای مرحله دوم هدفمندی و غیره به عنوان راهکارهایی برای تأمین منابع مالی همواره مورد اشاره بوده است. اما به نظر می رسد، اقتصاد مقاومتی چیزی بیش از چنین رهبردهای متعارف و شناخته شده ای باشد. در این بخش، تلاش می شود که اقتصاد مقاومتی با توجه به بیانات مقام معظم رهبری تعریف و معرفی شود. از نظر جهت گیری اقتصاد مقاومتی، در رویارویی و تقابل با اقتصاد وابسته و مصرف کننده قرار می گیرد لذا، منفعل نیست و در مقابل اهداف اقتصادی سلطه، ایستادگی می کند و سعی در تغییر ساختارهای اقتصادی موجود و بومی سازی آن براساس جهان بینی و اهداف دارد. مقام معظم رهبری در سال های اخیر در سخنان خود بارها بر مساله "اقتصاد" و "جنگ اقتصادی" که دشمنان در راستای مقابله با پیشرفت های جمهوری اسلامی ایران در پیش گرفته اند، تأکید کرده و راهکارهای مقابله با آن را نیز بارها گوشزد کرده اند و حتی در نام گذاری هایشان برای سال ها نیز این موضوع را مدنظر قرار داده اند. ایشان با بیان این که یکی از راه های عبور از مقطع حساس و سرنوشت ساز کنونی، جدی گرفتن اقتصاد مقاومتی است تأکید دارند که اقتصاد مقاومتی یک شعار نیست، بلکه واقعیتی است که می بایست محقق شود. تأکید مقام معظم رهبری در خصوص اقتصاد مقاومتی و مطالعات کارشناسانه در این خصوص، اهمیت بررسی موضوع اقتصاد مقاومتی را می رساند. اقتصاد مقاومتی را به طور خلاصه می توان اقتصادی عنوان کرد که در آن علاوه بر تعامل پویا با دنیای خارج و استفاده از امکانات تجارت آزاد، امنیت اقتصادی کشور حفظ شده و نوسانات محیط بین المللی اقتصادی و تهدید های آن، کمترین تأثیر سوء را در روند بلندمدت متغیرهای کلان اقتصاد داشته باشد. چنین اقتصادی مسلماً باید از تمامی توانمندی های خود برای استفاده حداکثری از ظرفیت ها استفاده کند. در اقتصاد مقاومتی، نباید تمرکز بیش از اندازه بر روی کی یا چند بخش یا ظرفیت اقتصادی کشور تکیه شود، بلکه باید تلاش شود تا همه ظرفیتهای اقتصاد به حداکثر بهره برداری از توان خود برسند. این موضوع به خصوص در مورد اقتصاد ایران از اهمیت به سزایی برخوردار است. اقتصاد ایران دارای ظرفیتهای بالقوه بالایی است. ایران به لحاظ موقعیت جغرافیایی در موقعیت ویژه ای قرار گرفته است. ایران از ظرفیت ترانزیتی بالایی برخوردار است و می تواند پل ارتباطی میان آسیا و اروپا را برقرار سازد. زیرا یکی از کوتاه ترین مسیرها در زمینه ارتباط بین آسیای میانه و اروپاست. همچنین ایران دارای ظرفیت بالایی به لحاظ تنوع آب و هوایی است. تنوع آب و هوایی در ایران باعث شده است تا ایران به لحاظ موقعیت توریستی شرایط ویژه ای داشته باشد. یکی از دیگر از ظرفیتهای مزایای اقتصاد ایران، نیروی کار جوان و تحصیلکرده است. سرمایه گذاری بر روی تحصیلات عالی و تحصیلات تکمیلی طی سال های پس از انقلاب باعث شده تا نیروی کار جوان و تحصیلکرده زیادی در حال حاضر در بازار کار فعال باشد که این موضوع هم یکی فرصت و هم یک چالش محسوب می شود. همچنین سایر مزایا و ظرفیتهای ایران مانند برخورداری از منابع طبیعی معدنی و فسفیلی و به خصوص نفت خام و گاز طبیعی نیز در زمره ظرفیتهای اقتصاد ایران قرار می گیرند. در اقتصاد مقاومتی باید تلاش شود تا ضمن توجه به متنوع سازی منابع، از تمامی ظرفیتهای اقتصاد استفاده شود.

۱.۱. بیانات مقام معظم رهبری در حوزه اقتصاد مقاومتی

بیانات در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت های دانش بنیان ۱۳۹۱/۰۵/۰۸

هم دانشگاه ها، هم دستگاه های دولتی، هم آحاد مردمی که خوشبختانه توانائی و استعداد این کار را دارند، چه از لحاظ علمی، چه از لحاظ توانایی های مالی، باید تلاش کنند مسئولیت زمان خود و مقطع تاریخی حساس خود را بشناسند و به آن عمل کنند. این که ما عرض کردیم "اقتصاد مقاومتی"، این یک شعار نیست؛ این یک واقعیت است. کشور دارد پیشرفت می کند. ما افق های بسیار بلند و نویدبخشی را در مقابل خودمان مشاهده می کنیم. خوب، بدیهی است که حرکت به سمت این افق ها، معارض ها و معارضه هائی هم دارد. بعضی از این معارضه ها انگیزه های اقتصادی دارد، بعضی انگیزه های سیاسی دارد؛ بعضی منطقه ای است، بعضی بین المللی است. این معارضه ها در مواردی هم منتهی می شود به همین فشارهای گوناگونی که مشاهده می کنید؛ فشارهای سیاسی، تحریم، غیر تحریم، فشارهای تبلیغاتی اینها هست لکن در لابه لای این مشکلات، در وسط این خارها، گام های استوار و همت ها و تصمیم هائی هم وجود دارد که بناسنت از وسط این خارها عبور کند و خودش را به آن نقطه ی مورد نظر برساند؛ وضع کشور الان اینجوری است.

بیانات در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت های دانش بنیان ۱۳۹۱/۰۵/۰۸

ما باید هر کدام نقش خودمان را بشناسیم و آن را ایفاء کنیم. یکی از بخش های ما، اقتصاد است و خاصیت اقتصاد در کی چنین شرائطی، اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه باشد با مقاومت در مقابل کارشکنی دشمن، خیانت دشمن؛ دشمنانی که ما داریم. به نظر من یکی از بخش های مهمی که می تواند این اقتصاد مقاومتی را پایدار کند، همین کار شماسنت؛ همین شرکتهای دانش بنیان است؛ این یکی از بهترین مظاهر و یکی از مؤثرترین مؤلفه های اقتصاد مقاومتی است؛ این را باید دنبال کرد.

بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۹۱/۰۵/۰۳

یک واقعیت دیگر هم این است که اگر کشور در مقابل فشارهای دشمن از جمله در مقابل همین تحریم ها و از این چیزها مقاومت مدبرانه بکند، نه فقط این حربه کُند خواهد شد، بلکه در آینده هم امکان تکرار چنین چیزهایی دیگر وجود نخواهد داشت؛ چون این یکی گذرگاه است، این یک برهه است؛ کشور از این برهه عبور خواهد کرد. این چیزهایی که الان آنها تهدید می کنند، تحریم می کنند، جز آمریکا و جز رژیم صهیونیستی، هیچ کس ذینفع از این تحریم ها نیست. دیگران را با زور و با فشار و با رودر بایستی و با این چیزها وارد میدان کردند. خوب، پیداست که زور و فشار و رودر بایستی نمی تواند خیلی ادامه پیدا کند یک مدتی است شاهدش هم این است که مجبور شدند بیست تا کشور را از همین تحریم های نفتی و امثال اینها استثناء کنند! دیگرانی هم که استثناء نشدند، خودشان مایل نیستند، و بیش از آنچه که ما بخواهیم یا همان اندازه که ما می خواهیم، آنها دنبال راه حل می گردند. بنابراین بایستی مقاومت کرد.

بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۹۱/۰۵/۰۳

مسئله ی اقتصاد مهم است؛ اقتصاد مقاومتی مهم است. البته اقتصاد مقاومتی الزاماتی دارد. مردمی کردن اقتصاد، جزو الزامات اقتصاد مقاومتی است. این سیاست های اصل ۴۴ که اعلام شد، می تواند یک تحول به وجود بیاورد؛ و این کار باید انجام بگیرد. البته کارهایی انجام گرفته و تلاش های بیشتری باید بشود. بخش خصوصی را باید توانمند کرد؛ هم به فعالیت اقتصادی تشویق بشوند، هم سیستم بانکی کشور، دستگاه های دولتی کشور و دستگاه هایی که می توانند کمک کنند مثل قوه ی مقننه و قوه ی قضائیه کمک کنند که مردم وارد میدان اقتصاد شوند.

بیانات در دیدار کارگزاران نظام ۱۳۹۱/۰۵/۰۳

کاهش وابستگی به نفت یکی دیگر از الزامات اقتصاد مقاومتی است. این وابستگی، میراث شوم صد ساله ی ماست. ما اگر بتوانیم از همین فرصت که امروز وجود دارد، استفاده کنیم و تلاش کنیم نفت را با فعالیت های اقتصادی درآمذزای دیگری جایگزین کنیم، بزرگترین حرکت مهم را در زمینه ی اقتصاد انجام داده ایم. امروز صنایع دانش بنیان از جمله ی کارهایی است که می تواند این خلأ را تا میزان زیادی پر کند. ظرفیت های گوناگونی در کشور وجود دارد که می تواند این خلأ را پر کند. همت را بر این بگذاریم؛ برویم به سمت این که هرچه ممکن است، وابستگی خودمان را کم کنیم.

۲,۱. ادبیات اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه های فشار یا در شرایط کنونی تحریم و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی اثر کردن و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت، که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت های عقلایی و مدبرانه پیش شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی ها و تاکید روی مزیت های تولید داخل و تلاش برای خوداتکایی است. و صد البته منظور از اقتصاد مقاومتی واقعی، یک اقتصاد مقاومتی فعال و پویاست نه یک اقتصاد منفعل و بسته چنانکه مقاومت برای دفع موانع پیشرفت و کوشش در مسیر حرکت و پیشرفت تعریف می شود. بنا به تعریف برخی از اقتصاددانان از اقتصاد مقاومتی، این نوع اقتصاد معمولاً در رویارویی و تقابل با اقتصاد وابسته و مصرف کننده یک کشور قرار می گیرد که منفعل نیست و در مقابل اهداف اقتصادی سلطه، ایستادگی نموده و سعی در تغییر ساختارهای اقتصادی موجود و بومی سازی آن بر اساس جهان بینی و اهداف دارد. برای تداوم این نوع اقتصاد، باید هرچه بیشتر به سمت محدود کردن استفاده از منابع نفتی و رهایی از اتکای اقتصاد کشور به این منابع حرکت کرد و توجه داشت که اقتصاد مقاومتی در شرایطی معنا پیدا می کند که جنگی وجود داشته باشد و در برابر جنگ اقتصادی و همچنین جنگ نرم دشمن است که اقتصاد مقاومتی معنا پیدا می کند.

۳,۱. تعریف علمی از اقتصاد مقاومتی

به منظور داشتن یک تبیین و تعریف علمی از اقتصاد مقاومتی، می توان آن را به چهارگونه تعریف نمود. لازم به ذکر است که اقتصاد مقاومتی می تواند ترکیبی از این چهار تعریف باشد:

- اقتصاد موازی

یعنی نهادهای اقتصادی موازی با نهادهای موجود در کشور ایجاد شود تا بتواند آنچه از "اقتصاد موازی" تعریف اول از اقتصاد مقاومتی به مثابه ی عهده نهادهای اقتصادی رسمی یرنمی آید را به انجام برساند.

- اقتصاد ترمیمی

ساختارها و نهادهای فرسوده و "ترمیم" و "خلل گیری"، "آسیب زدایی"، "مقاوم سازی" تعریف دوم از اقتصاد مقاومتی عبارت از اقتصادی است که در پی ناکارآمد موجود اقتصادی است.

- اقتصاد دفاعی

در برابر آن تحریم ها و هجوم ها است. به این معنی که ابتدا باید "پدافندشناسی" و "آفندشناسی"، "هجمه شناسی" تعریف سوم از اقتصاد مقاومتی، متوجه بررسی کنیم حمله به اقتصاد ایران و اخلال در آن چگونه و با چه ابزارهایی صورت می گیرد. بنابراین هنگامی اقتصاد مقاومتی شکل گرفته است که ابزارها و شیوه های هجمه ی به اقتصاد کشور از پیش شناسایی شده و بر اساس آن استراتژی مقاومت تدوین گردد.

- اقتصاد الگو

چهارمین تعریف این است که اساساً اقتصاد مقاومتی یک رویکرد کوتاه مدت سلبی و اقدامی صرفاً پدافندی نیست؛ بر خلاف سه تعریف قبلی که اقتصاد مقاومتی را یا پدافندی یا کوتاه مدت می دانستند، این رویکرد چشم اندازی کلان به اقتصاد دارد و یک اقدام بلندمدت را شامل می شود. این تعریف هم اقتصاد "که به نظر می رسد دور از دیدگاه های رهبر معظم انقلاب نیست، رویکردی ایجابی و دوراندیشانه دارد. در این رویکرد، در پی تحقق یک تلاش می شود که متضمن اقتصاد مقاومتی است. در این مقوله است که اقتصاد مقاومتی مشتمل بر اقتصاد کارآفرینی و ریسک پذیری و نوآوری "ایده آلی می شود.

- اصول اقتصاد مقاومتی

۱. مهار سوداگری و فساد، گام اول تحقق اقتصاد پایدار
۲. مردمی سازی اقتصاد، مقاومت اقتصادی در برابر تحریم ها را ارتقا می دهد.
۳. خلاصی از وابستگی به درآمد نفت، مصداق خوداتکایی
۴. شرکای تجاری ایران باید اولویت بندی شوند
۵. ترجیح تولید بر واردات و خرید کالای داخلی

۴.۱. محورهای اساسی اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی مفهومی است که در پی مقاوم سازی، بحران زدایی و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی مطرح می شود، که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت های عقلایی و مدبرانه، پیش شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی ها و تاکید روی مزیت های تولید داخل و تلاش برای خود اتکایی است. برخی محورهای اساسی و مهم اقتصاد مقاومتی عبارتند از:

- حمایت از تولید ملی

تأکید مقام معظم رهبری در ابتدای سال بر ضرورت تداوم "تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی"، مبین سه وظیفه برای دولت، دست اندرکاران تولید و مردم می باشد، سه حلقه ای که نحوه تعامل آنها بر روی هم، تاثیر مستقیم دارد و نتیجه نهایی آن، به این تعامل وابسته است. یعنی هرچه قدر که مردم را تشویق به خرید کالای داخلی کنیم ولی کیفیت تولید کالای داخلی پایین باشد، عملاً رغبتی از سمت مردم به خرید کالای تولید داخلی نخواهد بود. اگر تولیدکننده هم برای تولید کالای باکیفیت همت کند ولی دولت و سیستم بانکی کشور، خدمات پولی و مالی ارائه ندهند و یا قوانین اقتصادی، فضای کسب و کار را سخت کند و یا مردم نسبت به کالای داخلی بی رغبت باشند، بازهم نتیجه منفی خواهد بود. لذا باید تمامی ارتباطات این سه حلقه باهم اصلاح شده و در راستای افزایش تولید ملی بهبود پیدا کند.

- سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی

محدودسازی اقتصاد دولتی و آزاد سازی اقتصاد از پیامدهای مهم اصل ۴۴ قانون اساسی است. اقتصاد مقاومتی فعال و پویا نیازمند برنامه ریزی استراتژیک و راهبردی، مبتنی بر مردمی کردن اقتصاد از طریق میدان دادن بیشتر به فعالان بخش خصوصی و رفع موانع و مشکلات این بخش می باشد. بخش خصوصی به عنوان موتور و محرک اصلی رشد اقتصادی و صنعتی است که با بکارگیری سرمایه خود و جذب و مشارکت سرمایه های غیردولتی، استفاده بهینه از منابع انسانی و اعمال مدیریت کارآمد، ضمن ایفاء نقش خود در رشد اقتصادی و صنعتی کشور، میتواند اهداف توسعه ای دولت را محقق نماید. اقتصاد مقاومتی بر پایه و اساس سرمایه معنوی افراد و جامعه استوار است و بخش خصوصی بدون شک برترین بستر، برای همراهی مردم به عنوان اصلی ترین ارکان مقاومت در جامعه، برای ضد ضربه کردن اقتصاد در برابر تحریم هاست.

- توجه به نخبگان و استفاده از فناوری نوین

نخبه به فرد برجسته و کارآمدی اطلاق می شود که اثرگذاری وی در تولید علم، هنر و فناوری کشور محسوس باشد و هوش، خلاقیت، کارآفرینی و نبوغ فکری وی در راستای تولید دانش و نوآوری موجب سرعت بخشیدن به رشد و توسعه علمی و متوازن کشور گردد. زمانی که فناوری های نوین مشمول تحریم قرار می گیرند و کشورهای دشمن اجازه نمی دهند این فناوری ها به ایران برسند، اگر از نخبگان حمایت شود، میتوان این فناوری ها را تبدیل به فعالیت تجاری کرد. میدان دادن به نخبگان در عرصه صنعت، تجارت و کشاورزی، از ویژگیهای اقتصاد مقاومتی است و نیز باید شرایط به گونه ای باشد که نخبگان بدون مانع کارهای خود را پیش برند. آنچه جای نگرانی است، تحریم خارجی نیست بلکه نگرانی درخصوص موانع تولید و تجارت در داخل کشور است که گاهی شدیدتر از تحریم ها عمل می کند.

- ارکان اقتصادمقاومتی

رهبر معظم انقلاب در ابلاغیه ۲۹ بهمن ۹۲ خویش به روسای قوای سهگانه و رئیس مجمع تشخیص نظام سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی را در ۲۴ بند ذکر نمودند که از آن جمله میتوان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱-پشتنای اقتصاد دانش بنیان، پیاده سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقاء جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات و خدمات دانشبنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش بنیان در منطقه.
- ۲-مدیریت مصرف با تاکید بر اجرای سیاستهای کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه ریزی برای ارتقاء کیفیت و رقابت پذیری در تولید.
- ۳-افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور از طریق:
 - توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان بویژه همسایگان
 - استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف های اقتصادی
 - استفاده از ظرفیتهای سازمانهای بینالمللی و منطقه ای
 - ۴-اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی
 - ۵-شفاف سازی اقتصاد و سالم سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیتها و زمینه های فسادزا در حوزه های پولی، تجاری و ارزی
 - ۶-افزایش تولید داخلی نهاده ها و کالاهای اساسی(بویژه در اقلام وارداتی) و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تامین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص.

۲. راهبردهای بلندمدت و کوتاه مدت در کنار سیاست های کلان و خرد

سیاست های اقتصاد مقاومتی به دو بخش بلندمدت و کوتاه مدت قابل تقسیم است. اقتصاد مقاومتی بلندمدت اقتصادی را ترسیم می کند که هم تعامل پویا با دنیای خارج دارد و هم توانایی مقاومت در برابر تهدیدهای خارجی را نیز داراست. چنین اقتصادی باید قابلیت انعطاف پذیری بالایی نسبت به شوکهای وارده داشته باشد. برای دستیابی به اقتصاد مقاومتی در بلندمدت باید برنامه ریزی های بلندمدت صورت گرفته و سیاست های اقتصادی به گونه ای اتخاذ شود تا اهداف تعیین شده، محقق شوند. در این حالت به نظر می رسد سیاست های کلان برای آنها ضروری است. اما اقتصاد مقاومتی در کوتاه مدت، در حقیقت برای گذر از شرایط بحران طراحی می شود. در چنین شرایطی، ضمن توجه به چارچوب های اولیه

علم اقتصاد و عدم تخطی از آنها، ممکن است تصمیماتی اتخاذ شود که تنها برای گذر از شرایط بحران بوده و در بلندمدت تطابق چندانی با مؤلفه های علم اقتصاد ندارند. در این میان می توان به دخالت دولت در برخی از بخش های اقتصاد نام برد. هرچند که این سیاست ها می توانند در طول سیاست های کلان و بلندمدت قرار گیرند، اما به نظر می رسد برای شرایط بحران، سیاست های کوتاه مدت ضروری است و با عبور از بحران، این سیاست ها می تواند در مسیر بلندمدت اقتصاد مقاومتی قرار گیرد.

۱.۲. اقتصاد مقاومتی بلندمدت و راهبردهای کلان اقتصاد مقاومتی

برای دستیابی به اقتصاد مقاومتی بلندمدت طبیعتاً راهبردهایی باید در پیش گرفته شود که اثرگذاری آنها وسیع و همه جانبه باشند که در این صورت راهبردهای کلان را می طلبد. هدف گذاری اقتصاد در این راستا می تواند در قالب تبیین آنها در برنامه های پنج ساله و سیاست گذاری بودجه ای از طریق بودجه های سالیانه و جهت گیری قوانین و مقررات باشد. برخی از این راهبردها که جنبه کلان دارند به شرح زیر معرفی می گردد:

۱.۱.۲. خودکفایی و متنوع سازی اقتصاد

یکی از ویژگی های مشترک کشورهای درحال توسعه وابستگی به صدور یک یا چند کالای خاص (محصولات کشاورزی یا مواد معدنی) می باشد. هرچند که اقتصاددانان معتقد به بازار آزاد، تقسیم کار و تخصص گرایی را راهکار اصلی پیشرفت می دانند، اما تجربه نشان داده است کشورها با وابستگی شدید به صادرات یک یا چند محصول معدنی یا کشاورزی در چرخه باطل عقب ماندگی گرفتار آمده اند. پدیده ای که می توان آن را تخصص گرایی افراطی دانست. این مطلب در مورد کشورهای صادرکننده منابع معدنی و به خصوص نفت خام از اهمیت ویژه ای برخوردار است. زیرا نوسانات شدید قیمتی محصولات معدنی به خصوص نفت، درآمدهای ارزی این کشورها را به شدت دچار نوسان می کند. در چنین شرایطی در مواقع کاهش درآمدهای ارزی جامعه برای حفظ سطح مصرفش ناگزیر به دریافت وام و کمک های خارجی است که باعث وابستگی شدید شده و در اقتصاد ایجاد اختلال می کند. در صورت ناکامی کشور در اخذ کمک های خارجی نیز برنامه های عمرانی کشور مختل شده و سرمایه گذاران از ادامه فعالیت منصرف می شوند. ازسوی دیگر نوسانات اقتصادی مانع رشد باثبات خواهد شد، زیرا تجربه نشان داده که افزایش درآمدهای صادراتی در زمان رونق، کاهش درآمدها در زمان رکود را جبران نمی کند. بخش صادراتی کالای غالب، نیروی انسانی کمی را جذب می کند، بنابراین قسمت عمده نیروی کار در سایر بخش ها با بازدهی پایین مشغول هستند. رشد این بخش ها تنها نشانگر سرریزی درآمدها در بخش صادراتی یا وابستگی شدید بخش های اقتصادی به بخش صادراتی کالای غالب می باشد و هنگامی که رونق موقتی این بخش به پایان رسید، کلیه بخش های اقتصادی دچار رکود می شوند. با تقویت بیش از حد پول ملی صادرات سایر کالاها کاهش میابد و قیمت زمین و مسکن به شدت افزایش میابد. به نظر بعضی از اقتصاددانان در بلندمدت قیمت مواد اولیه نسبت به کالاهای صنعتی کاهش میابد و به معنای آن است که کشورهای درحال توسعه با چنین الگوی صادراتی، همیشه در موضع ضعف نسبت به کشورهای توسعه یافته قرار خواهند داشت. متنوع سازی اقتصاد، شیوه ای کارآ برای نجات کشور از اقتصاد تک محصولی می باشد. با این حال علیرغم توافق همگانی درباره این پدیده، نگاه یکسانی در مورد به کار بستن عملی آن وجود ندارد.

۲.۱.۲. راهبرد جایگزینی واردات

یکی از سیاست هایی که به منظور متنوع سازی اقتصاد در گذشته مورد توجه کشورهای درحال توسعه قرار گرفت، راهبرد جایگزینی واردات است. این سیاست هرچند در ابتدا رشد اقتصادی بالایی را به همراه دارد، اما تجربه کشورها نشان داده که در شرایطی می تواند آسیب جدی به بخش های مختلف اقتصادی وارد سازد. این راهکار برای دولت مردان کشورهای درحال توسعه هم جذاب است، زیرا ظاهراً باعث افزایش محبوبیت دولت و کنترل و اقتدار آن بر اقتصاد و بازرگانی کشور می شود. از سوی دیگر چون محدودسازی واردات از طریق وضع حقوق گمرکی صورت م پذیرد دولت ها به یک منبع درآمدی جدید دست مییافتند و به سادگی می توانستند اشتغال به وجود آمده در یک بخش حمایت شده را به رخ مردم بکشند. به هر حال نتایج به دست آمده برای مدافعین این راهکار خوشحال کننده نبوده است. زیرا مطابق اصول اولیه اقتصاد بین الملل، تحریم تجارت، رفاه کشور را پایین می آورد. از سوی دیگر چنانچه مواد اولیه و واسطه ای صنایع تازه تأسیس از کشورهای غربی وارد شوند قطع وابستگی به این کشورها در عمل رخ نداده است، به عبارت دیگر تنها نوع واردات از کالاهای نهایی به واسطه های تغییر کرده است. برای مثال صنایع داخلی که بدون رقیب هستند، چنان سود زیادی به دست می آورند که هیچ نیازی برای کاهش هزینه تولید و کسب رضایت مصرف کننده ندارند. بنگاه های فوق که از سمت رقابت بازار جهانی، تحت فشار قرار ندارند، به جای بهبود در فرآیند تولید و فروش سعی می کنند با استفاده از

نفوذ خود در دولت و حکومت در مواقع لازم از حمایت بالاتری برخوردار شوند که راه را برای گسترش فساد هموار می کند. در مقابل بحث فوق باید توجه داشت که تحریم از درون اقتصاد درخواست نشده، بلکه از بیرون اقتصاد تحمیل می شود، راهبرد جایگزینی واردات گریزناپذیر است. هرچند که این راهبرد مشکلاتی را نیز در پی دارد. این راهبرد را می توان در مدتی مشخص و محدود پیاده کرد. بنابراین می توان عنوان کرد که راهبرد جایگزینی واردات هرچند یک راهبرد بلندمدت به منظور دستیابی به رشد اقتصادی بوده است، اما این راهبرد با توجه به تجربه جهانی آن، می تواند هم برای کوتاه مدت و گذر از شرایط بحران مورد استفاده قرار گیرد و هم برای تقویت بخش های اقتصادی مستعد تر به کار گرفته شود.

۳،۱،۲. خودکفایی در بخش کشاورزی

یکی دیگر از سیاست هایی که ممکن است در ارتباط با متنوع سازی اقتصاد و اقتصاد مقاومتی مطرح شود، خودکفایی در بخش کشاورزی است. باید توجه داشت که کارآیی در این بخش به مراتب با اهمیت تر از خودکفایی است. همان طور که در ابتدای این بخش از مطالعه اشاره شد، وجود یک دسته از کالاهای صادراتی غالب در کشورها، معمولاً باعث تضعیف سایر بخش های اقتصادی می شود که در این خصوص نیز آسیب پذیرترین بخش، بخش کشاورزی است. در ایران نیز افزایش قیمت نفت در اوایل دهه ۱۳۵۰ باعث آسیب جدی به بخش کشاورزی شد و از آن تاریخ تاکنون خودکفایی در بخش کشاورزی را مشکل کرده است. هر چند که خودکفایی در این بخش در صدر برنامه های وزرای کشاورزی از آن زمان تاکنون قرار گرفته است.

۳،۲. مؤلفه های بلندمدت برقراری اقتصاد مقاومتی

همانطور که اشاره شد اقتصاد مقاومتی در بلندمدت نیاز به برنامه ریزی بلندمدت و تلاش در جهت دستیابی به شاخص های تعیین شده دارد. از این رو ابتدا باید مؤلفه های بلندمدت برقراری اقتصاد مقاومتی عنوان شده و سپس مؤلفه های کوتاه مدت و خرد برای دستیابی به اقتصاد مقاومتی تبیین شود. برای بلند مدت می توان موارد زیر را ذکر کرد:

- استفاده از کلیه ظرفیت های اقتصادی بخش خصوصی و دولت برای مبارزه با شوک های وارده که به معنای بالا بردن توان انعطاف پذیری اقتصاد در بهره گیری از منابع می باشد،
- اجتناب از مصرف بی رویه و تمرکز بر پس انداز بیشتر (کاهش هزینه ها) به خصوص در بخش های دولتی و شبه دولتی
- متنوع سازی منابع درآمدی اقتصاد (افزایش درآمد از راه های دیگر)
- پیشگیری از وارد شدن شوک به اقتصاد به دو صورت:
- استفاده از سرمایه اجتماعی کشور برای جلوگیری از پیوستن سایر کشورها به جمع تحریم کنندگان با استفاده از نقاط ضعف کشورهای تحریم کننده. با توجه به آنکه تحریم ایران و به خصوص تحریم نفت ایران، بسیاری از کشورهای واردکننده نفت را متضرر می سازد.
- شناخت دقیق دشمنان بالقوه و بالفعل کشور اهمیت بسیار زیادی در اقتصاد مقاومتی دارد.
- جایگزینی سرمایه انسانی با فیزیک: تحریم ها در بدترین حالت ورود سرمایه خارجی و تکنولوژی را مختل می سازند. در چنین شرایطی کشور می تواند با برنامه ریزی صحیح، سرمایه های فیزیکی، انسانی و اجتماعی داخلی را جانشین سرمایه از دست رفته سازد.
- گسترش نظام ارتباطی کشور (اعم از زیرساخت های حمل و نقل، خطوط تلفن و اینترنت و...) به منظور کاهش هزینه تجارت برای بخش خصوصی.

۳،۲. مؤلفه های کوتاه مدت برقراری اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی در کوتاه مدت به تبیین اقتصاد در زمان تحریم و فشارهای بین المللی می پردازد تا در یک دوره کوتاه مدت سه تا پنج ساله بتواند بحران ها را با موفقیت پشت سر گذارد. در این خصوص برخی مؤلفه های اولیه برای مقابله با شوک های وارده به اقتصاد در اثر تحریم و سایر موارد را می توان به صورت زیر دسته بندی کرد:

۱،۳،۲. استفاده از پتانسیل همبستگی مردم به منظور تحقق شعار همت مضاعف و کار مضاعف

- ایجاد رابطه بین امنیت شغلی و همت و کار مضاعف
- همگانی شدن بیمه تأمین اجتماعی و ایجاد همبستگی بین کارگر و کارفرما

۲.۳.۲. کنترل مصرف و تلاش در راستای تغییر الگوی مصرف

- لزوم کاهش مصرف در بخش دولتی به عنوان اولویت اول
- رابطه بین هدفمند کردن یارانه ها و الگوی مصرف
- رابطه بین انضباط پولی دولت و هدفمندی یارانه ها
- تقویت بازارهای مالی، ایجاد مشوقهای مالی در بورس، اوراق مشارکت و بانکها به منظور سوق دادن سرمایه ها به سمت بازارهای مالی به جای مصرف بیشتر و تقویت بیمه بورس.

۳.۳.۲. استفاده از تولید داخلی

- رصد رفع مشکلات تولیدکنندگان در بخش های صنعت، کشاورزی و خدمات
- سوق دادن سرمایه ها به سمت تولید به جای طرح های هزینه زا
- تأمین مالی طرحها با منابع موجود و عدم گسترش بی رویه طرح های در دست اجرا
- ارزیابی تعداد طرح های مصوب، هزینه آنها و اولویت بندی اجرای طرحها برحسب ضرورت اجرا و هزینه مورد نیاز
- انتخاب طرح های مصوب با توجه به بازه زمانی کوتاه مدت و لزوم زودبازده بودن آنها
- بررسی نسبت ارزش طرح ها به تولید و مقایسه با بودجه سالیانه
- لزوم توجه به مشکلات بخش تولید در هدفمندی یارانه ها (در انتخاب طرح ها) لزوم توجه به کارآفرینی و طرح های اشتغال زا
- اولویت توجه به فناوری های نوین و شرکت های دانش بنیان

۳. نتیجه گیری

در مجموع می توان گفت اقتصاد مقاومتی را نمی توان صرفاً مقاومت اقتصادی دانست، بلکه ایجاد امنیت و ثبات در اقتصاد و عدم تزلزل در برابر شوک های خارجی اقتصادی یا همان استقلال اقتصادی از شاخصه های بارز اقتصاد مقاومتی است. دشمن در طول چند دهه ی اخیر، تمام ابزارهای مبارزه با جمهوری اسلامی را امتحان کرده است، اما ابزاری که همیشه در کنار ابزارهای دیگر بوده مبارزه ی اقتصادی است که امروز تبدیل به ابزار دشمن شده است. ضعف اقتصاد ایران در وابستگی به اقتصاد تک محصولی نفت راه حل تحریم نفتی را پیش پای غرب قرار می دهد. نفت که می توانست ابزار فشار ما بر غرب باشد امروز ابزار فشار غرب بر اقتصاد ایران شده است. اقتصاد مقاومتی به دنبال یافتن راهی برای خروج از این وضعیت است. اقتصاد مقاومتی مختص زمان تحریم و جنگ نیست، بلکه یک چشم انداز بلندمدت پیش روی اقتصاد ایران است. اقتصاد مقاومتی به معنای ریاضت اقتصادی نیست، بلکه مفهوم شکوفایی اقتصاد و رفع مشکلات موجود در زیربخش های اقتصادی برای جلوگیری از امتیازدهی به دشمنان و بهبود سطح رفاه عموم مردم است. حوزه ی فعالیت اقتصاد مقاومتی را می توان به دو بخش داخلی و خارجی تقسیم بندی نمود، زیرا هر قدر که اقتصاد ایران در برابر تحریم ها نیاز به مقاومت دارد، در داخل نیز در مقابل مفسدان اقتصادی و سیاسی و رانت خواران نیاز به اصلاح امور اقتصادی سیاسی دارد.

۴. مراجع

- ۱-بیانات مقام معظم رهبری در مجتمع و سال های متفاوت
- ۲-فصلنامه سیاست کلان ویژه اقتصاد مقاومتی، دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام کمیسیون مشترک، سال دوم شماره دوم، بهار ۱۳۹۲
- ۳-مؤلفه های کلیدی اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری، حمیدرضا نصیری زاده، مریم افتخاری، دومین همایش ملی فرهنگ سازی اصلاح رفتارهای اقتصادی در ایران امروز؛ ضرورتها و مؤلفه ها از دیدگاه مقام معظم رهبری - آذرماه ۱۳۹۱
- ۴-حسین زاده بحرینی، محمدحسین، ۱۳۹۲، مشکوه، اقتصاد مقاومتی راهکاری برای توسعه، شماره ۱۱۸
- ۵-خلیلی، حسام الدین، در پرتو اقتصاد مقاومتی، دوره دوم، سال پنجم، شماره ۲۰، پاییز ۱۳۹۱
- ۶-رضوی، مهسا، مهرزاد، ندا، اقتصاد مقاومتی و ملزومات دستیابی به آن، همایش ملی نقش سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی
- ۷-سیف؛ اله مراد، الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری)، فصلنامه آفاق امنیت، سال پنجم، شماره شانزدهم، پاییز ۱۳۹۱

- ۸- شهاب، محمدرضا؛ دلاوری، محمد؛ هاشمی، شکوه السادات؛ ریاضت اقتصادی در راستای اقتصاد مقاومتی دویازوی محرک در اقتصاد ایران، دومین کنفرانس بین المللی اقتصاد در شرایط تحریم
- ۹- قراگوزلو، مهدی، اقتصاد مقاومتی چالش ها و راهکارها با تاکید بر بیانات مقام معظم رهبری، دومین کنفرانس بین المللی اقتصاد در شرایط تحریم
- ۱۰- کاظم خانلو، ناصر؛ قاسم پور، فرزانه؛ از اقتصاد مقاومتی تا ادبیات مقاومتی در ایران، دومین کنفرانس بین المللی اقتصاد در شرایط تحریم
- ۱۱- کبیری ارانی، مهسا؛ حسینی، سید محبوبه؛ مصرف گرایی آفت اقتصاد مقاومتی؛ مجموعه مقالات همایش گذار اقتصادی و اقتصاد مقاومتی، دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان، ۱۳۹۱، کنفرانس بین المللی اقتصاد در شرایط تحریم
- ۱۲- میرمعزی، سیدحسین، ۱۳۹۰، نظام اقتصادی اسلامی مبانی (اهداف، اصول راهبردی و اخلاق)، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی